

GRIGORE VIERU, AS GENOTEXTUAL CULTURAL AGENT

Igor Ursenco, PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: The present communication aims at creation of the Bessarabian poet Grigore Vieru in the broader context of the unique phenomenon of Intertextuality disseminated along the Romanian literature. The very genotextualisation thus appears as a unhackneyed poetical corpus, the cultural mechanism of which necessarily includes various psychoanalytical elements of domestication and foreignisation

Keywords: intertextuality, Grigore Vieru, domestication, forenisation, genotextualisation, The Bessarabian poetry in the broader Romanian literary context

Despre creația poetului basarabean Grigore Vieru continuă să se vorbească preponderent cu o anumită doză de „susceptibilitate semănătoristă / pășunistă” plauzibilă. În același timp, așa-zisul tradiționalism funciar propriu creației sale ilustrează prin excelență definiția contradictorie a liricii în general, o „intersecție a ceea ce scrie de secole cu ceea ce încă nu a fost vreodată spus”¹. Pentru a fi onești până la capăt, nu altfel se întâmplau lucrurile și cu predecesorii săi, pe unii dintre care poetul basarabean șazecist i-a frecventat cu pasiune uneori devotă. De exemplu, poezia „De-aș avea” – debutul oficial al tânărului Mihai Eminescu în revista orădeană „Familia” (9 martie 1866) – de departe e recunoscută drept imitație după una dintre „Doinele” culese de seniorul Vasile Alecsandri, și ea o pastişă a unui text folcloric rămas anonim. Motiv tocmai bun să-i dăm dreptate unei excelente cunoscătoare a liricii europene cum este Lidia Ghinzburg: „transformarea cuvântului are loc doar într-un *context* poetic. (...) Anume contextul este cheia pentru receptarea cuvântului; e cel care îngustează cuvântul, propulsându-l, dinamizându-i unele calități în detrimentul altora și, în același timp, extinde cuvântul impregnându-i straturile de asocieri nebănuite. (...) Contextul este o structură, pe când poemul se desfășoară în timp. Valorile sale sunt concreșcute, semantica se dezvăluie treptat”². Iată de ce putem afirma, în urma cercetătoarei ruse, că „slova lirică este un concentrat de poeticitate” doar în măsura în care suntem de acord că forța acesteia „se pregătește îndelung, uneori pe parcursul unor secole de receptare a poeziei. Înafara tradiției nu există artă, dar nu există niciun alt fel de artă în care tradiția să fie atât de intensă, refractară și persistentă așa ca în domeniul liricii”³.

Preluând din opera lui Dante Alighieri noțiunea de „timp” înțeles ca „act sincron”, poetul evreu de expresie rusă Osip Mandelștam merge mai departe pentru a afirma că „poezia nu este parte a naturii, – fie și cea mai bună, selectată metodic – ci cu o uimitoare *autonomie* se strămută într-un câmp de acțiune nou, extradimensional”⁴. Or, starea aceasta era surprinsă, deja pe teren românesc, de către Nichita Stănescu în poezia sa „Lecția de citire”:

„Încerc să recompun o frază

¹Лидия Гинзбург, „О лирике” (О преемственности поэтических задач и устойчивости поэтических традиций), Москва-Ленинград, 1964, издание второе, дополненное, Издательство „Советский Писатель”, Ленинградское Отделение, Ленинград, 1974

²Idem

³Ibidem

⁴Осип Мандельштам, Разговор о Данте, http://rvb.ru/mandelstam/slovo_i_kultura/01text/01text/13.htm

dar timpul meu preschimbă scrisul”.

La această observație trebuie adăugată și evidența că nu doar Grigore Vieru se pomenește în arhetipala „situație Baudelaire”⁵, pe care Paul Valéry o remarcă în prefațarea cărții „Les fleurs du mal”: „Poeții iluștri și-au împărțit demult cele mai bogate provincii ale domeniului poetic între ei. În consecință, eu am de gând să fac altceva”. Cu alte cuvinte, pentru a-și crea propria estetică artistul pornește de la o limită culturală colectivă pentru a depăși un taboo autoimpus.

Și aici pare să intre în acțiune așa presupusa luptă valabilă pentru toate egourile lirice, indiferent de timp și spațiu, și pe care propun să o denumim „Domesticare *versus* forenizare genotextualizată”. Așa cum poetul rus Vasily Jukovsky, congener cu Alexandr Pușkin, în perioadă afirma fără niciun pic de ambiguitate legat de „natura creativității proprii”: „La mine totul e preluare și, cu toate acestea, totul e al meu”. Potrivit unui comentator atent al clasicului rus, „Pușkin nu se opunea doar unui anume dintre contemporani, ci multor dintre aceștia, tinzând la modul general să umbrească orice poet al generației sale. Creația pușkiniană reprezintă o alternativă la toate alternativele care existau în poezia romantismului rusesc din perioada 1820-30 în varianta opțiunilor individuale și a idiosistemelor disponibile”⁶. Acest rol de *primus inter pares* asumat conștient, după opinia lui Igor Smirnov „îi atribuie lui Pușkin în jocul intertextual (al literaturii ruse – n.m.) rolul de hăițaș sau de vânător mereu pe fază la apariția unui text străin. Pușkin nu a fost atât de mult vestitorul noului, al fără precedentului, cât a perfectat cele scrise deja (legat de romantismul rusesc și internațional)”⁷.

Fără a insista neapărat pe „complexul castrațional” sugerat de cercetătorul rus, în schimb putem afirma că Grigore Vieru se pliază plauzibil portretului-robot făcut de acesta: „Optimizându-și sursele de inspirație, Pușkin lărgeste metodic volumul realității deja modelate de către predecesori și, de regulă (dar nu întotdeauna) operează modificări mult mai complexe pe *conținutul intențional* al textelor străine (mai exact raporturile dintre obiectele reprezentate)”⁸.

Pentru a ne convinge e suficient să comparăm pentru început cele trei poeme anterioare (semnate, respectiv, de către doi poeți predecesori și unul contemporan) ce abordează, polifonic-intertextual, tema creștină a „Maicii cu Pruncul”, accesibile se pare lui Vieru deja la ora când se hotărâse cum să pună pe hârtie propria variantă artistică:

George Coșbuc, În seara de Crăciun	Octavian Goga, Mama	Ioan Alexandru, Mama	Grigore Vieru, Autobiografică
Afară ninge liniștit, În casă arde focul; Iar noi pe langă	E plin în jur de noi muzeul, Și pare-un templu minunat, În care mii de robi ai vieții	Măicuță scumpă-aș vrea în jurul tău	Mama mea viața- ntreagă A trăit fără bărbat.

⁵Paul Valéry, *Variety: Second Series*, New York: HBJ, 1938, http://supervert.com/elibrary/charles_baudelaire/the_position_of_baudelaire

⁶ Игорь Смирнов, Психодиахронология: Психоистория русской литературы от романтизма до наших дней, http://www.e-reading.club/chapter.php/1022841/25/Smirnov_-_Psihodiahronologika_Psihoistoriya_russkoy_literatury_ot_romantizma_do_nashih_dney.html#n_72

⁷Idem

⁸Idem

<p>mama stând, Demult uitarăm jocul. E noapte, patul e făcut, Dar cine să se culce? Când mama spune de Iisus Cu glasul rar și dulce. Cum s-a născut Hristos în frig, În ieslea cea săracă, Cum boul peste el sufla Căldură ca să-i facă. Cum au venit la ieslea lui Păstorii de la stână Și îngerii cântând din cer, Cu flori de măr în mână.</p>	<p>Vin să se spele de păcat. Sunt călători din largul lumii, Ce-au pribegit pe ocean, Să-și scalde ochii în lumina Din pânzele lui Tizian. Stau toți cu mintea- ngenuncheată Și-i mut cucernicul popor, Eternitatea prinsă-n cadre Își poartă sfântul ei fior. Învins de taina mare-a clipei, Se-nchină sufletul supus În fața veșnicei icoane Cu răstignirea lui Isus. Ce blând se uită chinuitul De sub cununa lui de spini, Lumina resemnării mute E scrisă-n ochii lui senini. Nu-L dor piroanele din carne, Zâmbește pașnic, iertător, El știe că de veci învie Acei ce pentru alții mor.</p> <p>La poala crucii e Maria, Și-n chipul ei, nespuse de trist, A zugrăvit un chin sălbatic Penelul meșter de artist. Ea-și frânge mâinile și geme, În gândul ei a-ncremenit: Nu Dumnezeu, care-nvie, Copilul ei, care-a murit. O văd și mă întreb, pe gânduri, De rostul nepătrunsei firi: De ce și chinul unei mame E-n prețul unei mântuiri? O văd și simt în suflet patimi Din traiul nostru măsurat, Toți răstigniții mici ai sorții Pe rând, în minte, mi s- abat... Și stau pierdut... În jur de</p>	<p>Să fac un țarc de milă și lumină Să bat în aur palid chipul tău Ca în Ardeal de-a pururi să rămână</p> <p>Valeria martira din Bizanț Lăsatu-ți-a un nume pe măsură Cu ochi căprui și mari încercănați Și-un grai blajin în cuvioasa gură</p> <p>Frunte înaltă păr cârlionțat Pe sub năframa neagră transilvană În spate porți perechea de desagi Cu-o prescură-n ei și cu-o icoană În luminișul codrului te văd Într-un amurg de toamnă pe cărare Spre satul tău de baștină grăbești Cu-n prunc de mână și cu-o lumânare</p> <p>Un vultur te-a vestit în țintirim Că tata-bun e pregătit de cale Și stăruie nainte de-a pleca Să odihnească-n lacrimile tale.</p>	<p>Singurei eram în casă Ploi cu grindină când bat. Mama mea viața- ntreagă, Stând la masă, ea și eu, Se așază între mine Și Preabunul Dumnezeu. Oh, și crede-așa într-însul, Că-n albastru văzul ei Chipul Lui de pe icoană Se străvede sub scânteii. Și eu țin atât la mama, Că nicicând nu îndrăznesc Dumnezeul din privire Să mă vâr să-l mâzgălesc.</p>
---	--	--	--

	mine Se schimb-al oamenilor val... (...) Ce-o fi făcând acum o mamă Acolo-n satul din Ardeal?		
--	--	--	--

Așa cum se vede și cu ochiul neînarmat (estetic vorbind), anume Vieru ieșe câștigătorul confruntării estetice dintre „arhaiști și inovatori” (Iury Tyneanov), chit că „mitul cristic” elaborat la poetul șaizrcist de peste Prut în cheie autobiografică atinge valențe artistice lipsă în creația autorilor emulați de acesta.

Propun să urmărim mai jos o altă bătălie câștigată, artistic și ideologic, de către Vieru în fața congenerului său ieșean Labiș. Deși ambii poeți apelează la un imaginar inconștient similar (Condiția Maternității, simbol al „Grădinii Veșnice”/ „Fecundării Perpetue”), narațiunea lirică adoptată de primul în marjă cosmică ocupă toate locurile de pe podium. Dacă ar fi să vizualizăm filmele celor două texte, la final am putea rămîne convinși că ambele Mame parcurg calea reversibilă a Tinereții. Doar că scenariul lui Vieru beneficiază în plus și de încadrarea fizică a Naratorului care își alterează negativ configurația fiziologică (îmbătrânește, de exemplu), compensându-i astfel tinerețea mamei, moment artistic imposibil la poetul Labiș:

Nicolae Labiș, Mama	Grigore Vieru, Mi-e dor de tine, mamă
N-am mai trecut demult prin sat și-mi spune Un om ce de pe-acasă a venit Cum c-a-nflorit la noi mălinul Și c-ai albit, mămucă, ai albit Alt om mi-a spus c-ai stat la pat bolnavă. Eu nu știu cum să cred atâtea vești, Când din scrisori eu văd precum matală Din zi în zi mereu întinerești.	Sub stele trece apa Cu lacrima de-o samă, Mi-e dor de-a ta privire, Mi-e dor de tine, mamă. Măicuța mea: grădină Cu flori, cu nuci și mere, A ochilor lumina, Văzduhul gurii mele! Măicuțo, tu: vecie, Nemuritoare cartea De dor și omenie Și cântec fără moarte! Vînt hulpav pom cuprinde Și frunza o destramă, Mi-e dor de-a tale brațe, Mi-e dor de tine, mamă. Tot cască leul iernii Cu vifore în coamă, Mi-e dor de vorba-ți caldă, Mi-e dor de tine, mamă. O stea mi-atinge fața Ori poate-a ta năframă, Sunt alb, bătrân aproape, Mi-e dor de tine, mamă.

Iată și un exemplu similar din literatura rusă (ce abordează tema „Poetului”), cu mențiunea că imitatorul (Alexandr Pușkin) avea să devină peste ani „Clasicul”, pe când maestrul pastîșat (Dmitry Venevitinov) va rămâne un anonim pentru majoritatea publicului cititor rusofon:

Дмитрий Веневитинов, «Поэт» (1826)	Александр Пушкин, «Поэт» (1827)
<p>Тебе знаком ли сын богов, Любимец муз и вдохновенья? Узнал ли б меж земных сынов Ты речь его, его движенья? — Не вспылчив он, и строгий ум Не блещет в шумном разговоре. Но ясный луч высоких дум Невольно светит в ясном взоре. Пусть вокруг него, в чаду утех, Бунтует ветреная младость, — Безумный крик, холодный смех И необузданная радость: Все чуждо, дико для него, На все безмолвно он взирает. Лишь что-то редко с уст его Улыбку беглую срывает. Его богиня — простота, И тихий гений размышленья Ему поставил от рожденья Печать молчанья на уста. Его мечты, его желанья, Его боязни, ожиданья — Все тайна в нем, все в нем молчит В душе заботливо хранит Он неразгаданные чувства: Когда ж внезапно что-нибудь Взволнует огненную грудь, — Душа, без страха, без искусства, Готова вылиться в речах И блещет в пламенных очах. И снова тих он, и стыдливый К земле он опускает взор, Как будто б слышал он укор За невозвратные порывы. О, если встретишь ты его С раздумьем на челе суровом, — Пройди без шума близ него, Не нарушай холодным словом Его священных, тихих снов! Взгляни с слезой благоговенья И молви: это сын богов, Питомец муз и вдохновенья!</p>	<p>Пока не требует поэта К священной жертве Аполлон, В заботы суетного света Он малодушно погружен; Молчит его святая лира; Душа вкушает хладный сон, И меж детей ничтожных мира, Быть может, всех ничтожней он. По лишь божественный глагол До слуха чуткого коснется, Душа поэта встрепетается, Как пробудившийся орел. Тоскует он в забавах мира, Людской чуждается молвы, К ногам народного кумира Не клонит гордой головы; Бежит он, дикий и суровый, И звуков и смятенья полн, На берега пустынных волн, В широкошумные дубровы...</p>

Trebuie de menționat că, în alt context cultural, evenimentele ontologice similare (cu motivul „mama văduvă”, „fiul plecat ireversibil” etc.) identificate într-un text pastişat (Ucenicul Vieru *versus* Maestrul Coşbuc) declanșează „situații arhetipale” dintre cele mai diferite. E de observat cum Naratorul-Adult la Coşbuc e umbrit de Naratorul Triplu la Vieru: Adult, Adolescent și Copil (o materializare artistică plauzibilă din perspectiva „analizei tranzacționale”⁹):

George Coşbuc, Mama	Grigore Vieru, Casa mea
Pe malul apei se-mpletesc Cărari ce duc la moară - Acolo, mamă, te zăresc Pe tine-ntr-o căscioară.	Și vei tace lung cu mine Cu văz tulbur și durut Casă văduvă și tristă De pe margine de Prut.
Cu tine două fete stau Și tore în rând cu tine; Sunt încă mici și tată n-au Și George nu mai vine.	Grigore Vieru, Cămășile
	A fost război. Ecoul lui Și-acum mai este viu. Cămăși mai vechi, mai noi Amară amintire de la fiu. De-atâtea ori fiind Pe la izvor spălate S-a ros de-acum uzorul Și, alb, bumbacul S-a rărit în spate Și nu le-a îmbrăcat de mult Feciorul. Cămăși mai vechi, mai noi A fost război.
Un basm cu pajuri și cu zmei Începe-acum o fată, Tu taci și-ascuți povestea ei Și stai îngândurată.	Grigore Vieru, Cântețul pușorului de melc
	S-a stins soarele cel bun, Eu mă culc, povești îmi spun. Dar nici una nu-i frumoasă... Greu e singurel în casă!
... O, nu ! Nu-i drept să te-ndoiești! La geam tu sari deodată, Prin noapte-afară lung privești - - „Ce vezi?” întreab-o fată. - „Nimic... Mi s-a parut așa!”	Ci maica lui De ani prea lungi de-a rândul Tot vine la izvoare: Ea și gândul.

⁹ Eric Berne, *Analiza tranzacțională în psihoterapie*, București, Editura Trei, 2011

Și jalea te răpune, Și fiecare vorbă-a ta E plâns de-ngropăciune.	
Într-un târziu, neridicând De jos a ta privire: - „Eu simt ca voi muri-n curând, Că nu-mi mai sunt în fire... Mai știu și eu la ce gândeam? Aveți și voi un frate... Mi s-a părut c-aud la geam Cu degetul cum bate”.	Și iar luând cămășile în poală, De cum ajunge sâmbăta, Le spală.
Dar n-a fost el!... Să-l văd venind, Aș mai trăi o viață. E dus, și voi muri dorind Să-l vad o dată-n față. Așa vrea poate Dumnezeu, Așa mi-e datul sortii, Să n-am eu pe băiatul meu La cap, în ceasul morții!	Căci mâine Fac băieții horă-n sat, Și fete multe-s: Câte-n flori albine. Și-atunci băiatul ei, cel drag băiat, Cu ce se-mbracă, bunul, Dacă vine?

În mod evident, repartizarea textului pe coloana din dreapta poate părea subiectivă, dar ceea ce contează în materialul de față este complementaritatea genotextuală care luminează mecanismul intertextualității psihanalitice. Or, în cazul lui Grigore Vieru „coplexul înaintașilor” este unul benign, de vreme ce își asumă în mod public crezul estetic („Locuiesc la marginea unui cântec”) în urma lui Lucian Blaga („Locuiesc într-un cântec de pasăre”) sau Nichita Stănescu („Locuiesc într-un ochi de pasăre”), să zicem. Pentru contrast, invocăm mărturisirea scriitorului vâlcean Felix Sima¹⁰: „după ce citeam un grupaj de poeme semnate Nichita Stănescu, nu puteam să mai scriu câțiva timp nimic. Scrisese el, acolo, tot ce aș fi vrut să scriu și eu... Îmi secau versurile toate/ Ca dintr-o capră fără lapte. Orice cuvânt rostit sau scris despre Nichita Stănescu – devenea Poezie. Aripile Poeziei sale erau, de pe atunci, mult mai întinse decât aripile înseși ale Vieții”.

Trebuie să admitem că mecanismul de domesticare și/sauforenizare genotextualizată la Vieru cumulează valențe inedite, de vreme ce presupusa intimidare devine ... intimitate creatoare pură. În exemplul ce urmează – rămânând la tematica maternă – se remarcă nu doar similitudini la nivel tematic, lexical sau onomasiologic (de la *semn* la *semnificație*), ci inclusiv prozodic (piciorul metric identic și ritmul asimetric din ultimul vers) la cei doi poeți congeneri de pe ambele maluri de Prut:

Nichita Stănescu, Cea mai scumpă de pe lume	Grigore Vieru, Mama
Spune-mi care mamă-anume Cea mai scumpă e pe lume?	Foicică dulce poamă Toată lumea are mamă,
Puii toți au zis de păsări, Zarzării au zis de zarzări, Peștișorii, de peștoaică,	Melcul, iedul, ursulică, Puiul cel de rânduică.

¹⁰Vatra Veche, Serie veche nouă, Anul VI, nr. 3(63), martie 2014, p. 11

Ursuleții de ursoaică, Tigrișorii de tigroaică, Mânjii toți au zis de iepe, Firul cepii-a zis de cepe, Nucii toți au zis de nucă, Cucii toți au zis de cucă, Toți pisoii de pisică, Iară eu de-a mea mămică.	Fuge noaptea și dispare La tot puiul bine-i pare Că din nou e dimineată Și-și vede mama la față.
---	---

Câtă vreme nu devine obsesie estetică, emularea în artă depășește tentațiile plagiatului și poate fi un bun fertilizator cultural pentru orice talent organic. Ca dovadă e și relatarea editorului revistei chișinăuene pentru copii „Alunelul” legată de concursul „Scriem poezii cu Grigore Vieru”. Ideea celor zece începuturi de poezii marca Vieru a atras după sine (sic!) 1.700 de finaluri semnate de elevi basarabeni cu sensibilitate estetică¹¹. Iată câteva mostre:

Pe cel pod

Pe cel pod – pe curcubeu –

Cine trece?

Dumnezeu?

Trece Dumnezeu cu cinste

Să ne spună vorbe sfinte.

(Diana Răilean, cl. 3, comuna Cotova, raionul Drochia),

Dacă florile

Dacă florile-ar umbla

Ca și noi la școală,

N-ar purta fundițe, zău!

Le au de la Dumnezeu.

(Vlada Ploșniță, cl. 3, comuna Talmaz, raionul Ștefan-Vodă),

Nimic nu se amână

Nimic nu se amână –

Mama, Limba cea Română.

Și niciunul din dușmani

N-o să ni le ieie iar.

(Marin Habuleac, cl. 3 „Pas cu pas”, comuna Cuhureștii de Jos, raionul Florești).

O lecturare și superficială a textelor relevă sudura aproape perfectă a conținutului și formei, dar nu rezultă, cum era de așteptat, cu un dialog polifonic. Dimpotrivă, cititorul familiarizat cu stilul recognoscibil al lui Grigore Vieru nu poate ignora o anumită doză de uzură stilistică și abordare fenomenologică vetustă, perpetuată acum iată printr-o generație poetică în cerștere. De unde și pericolul major pentru experiența inedită trăită de tinerii condeieri: să se cantoneze într-o tematică impersonală, ce nu îi caracterizează ca individualitate distinctă, ori să creadă necondiționat în realitatea mitului creat în jurul lui

¹¹ Victor Prohin, Ca un Făt-Frumos, <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=275>

Grigore Vieru în calitatea sa de „Făt-Frumos născut din lacrima neamului”¹². Or, de aici și până la cultul personalității nu e decât un pas, iar așa-zisa „justiție eminesciană”¹³ invocată de însuși poetul vizat să revină implacabil ca un boomerang chiar asupra emițătorului.

BIBLIOGRAPHY:

în română și engleză

Berne, Eric, Analiza tranzacțională în psihoterapie, București, Editura Trei, 2011

Prohin, Victor, Ca un Făt-Frumos, <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=275>

Valéry, Paul, Variety: Second Series, New York: HBJ, 1938, http://supervert.com/elibrary/charles_baudelaire/the_position_of_baudelaire

Vatra Veche, Serie veche nouă, Anul VI, nr. 3(63), martie 2014

în limba rusă

Гинзбург, Лидия. „О лирике” (О преимственности поэтических задач и устойчивости поэтических традиций), Москва-Ленинград, 1964, издание второе, дополненное, Издательство „Советский Писатель”, Ленинградское Отделение, Ленинград, 1974

Мандельштам, Осип, Разговор о Данте, http://rvb.ru/mandelstam/slovo_i_kultura/01text/01text/13.htm

Смирнов, Игорь, Психодиахронология: Психоистория русской литературы от романтизма до наших дней, http://www.e-reading.club/chapter.php/1022841/25/Smirnov_-_Psyhodiahronologika_Psihoistoriya_russkoy_literatury_ot_romantizma_do_nashih_dney.html#n_72

¹²Idem

¹³Antologicul său crez „De avem sau nu dreptate/ Eminescu să ne judece!” provoacă, pe bună dreptate, reacții adverse, chiară dacă între timp a reușit să devină refrenul popular unui cântec patriotic basarabean